

ΑΡΘΡΟ ΣΥΝΤΑΞΗΣ EDITORIAL

Η ελληνική κοινωνία και η διεθνής διπλωματία της υγείας μπροστά στην Ευρωπαϊκή προσφυγική κρίση

Το νεότερο Ελληνικό κράτος έχει βρεθεί αρκετές φορές αντιμέτωπο με κρίσεις μαζικών μετακινήσεων πληθυσμών, με σημαντικότερη αυτήν που ακολούθησε τη Μικρασιατική καταστροφή του 1921. Η συνθήκη της Λωζάνης του 1923, επισφραγίστηκε με ένα κύμα 1,5 εκατομμυρίων προσφύγων από τα παράλια της Μικράς Ασίας προς τον Ελλαδικό χώρο.¹ Την τελευταία δεκαετία, η Ελλάδα, ένας από τους αδύναμους κρίκους της οικονομικής κρίσης που ξεκίνησε από τις ΗΠΑ την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα και σύντομα μεταφέρθηκε στην Ευρώπη, βιώνει, ως συνέπεια, βαθιά και επίμονη λιτότητα, στην οποία τα τελευταία χρόνια προστέθηκαν και οι συνέπειες της πρόσφατης ευρωπαϊκής προσφυγικής κρίσης. Η άφιξη μεγάλων κυμάτων προσφύγων και αιτούντων άσυλο σε συνδυασμό με την παρατεταμένη οικονομική κρίση, έχει δημιουργήσει σοβαρά κοινωνικοοικονομικά προβλήματα και σε πολλές περιπτώσεις μπορεί να επιφέρει αρνητικές επιπτώσεις στη δημόσια υγεία τόσο για τους μετακινούμενους πληθυσμούς όσο και για τους πληθυσμούς υποδοχής.² Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, την περίοδο 2015-2016 έφθασαν στην Ευρώπη 2,68 εκατομμύρια πρόσφυγες. Ειδικά για την Ελλάδα, σύμφωνα με τα στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας, το 2015 εισήλθαν 857.000 άτομα. Επιπροσθέτως, εξαιτίας της ευρωπαϊκής νομοθεσίας «περί της χώρας πρώτης εισόδου» και της συμφωνίας της ΕΕ με την Τουρκία από το 2016, μετά και το οριστικό κλείσιμο των «ευρωπαϊκών συνόρων», περίπου 60.000 πρόσφυγες που ζητούν άσυλο παραμένουν εγκλωβισμένοι στη χώρα.³⁻⁵ Συνέπεια των παραπάνω είναι η κατάσταση που επικρατεί σήμερα στην Ελλάδα να έχει χαρακτηριστεί από την Ύπατη Αρμοστεία ως ανθρωπιστική κρίση.⁶

Οι πρόσφυγες μετά την άφιξη τους στην Ελλάδα έχουν να αντιμετωπίσουν δυσκολίες που σχετίζονται με ζητήματα καθαρά πρακτικά, νομικά και την ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων τους. Το ελληνικό κράτος θα πρέπει να χειρισθεί θέματα που σχετίζονται με την πρώτη υποδοχή, τα θέματα ασύλου, τη στέγαση, τη σίτιση, την ένδυση και την υγειονομική φροντίδα των προσφύγων. Ειδικά όσον αφορά στο θέμα της υγειονομικής φροντίδας, οι ανάγκες είναι πολύ αυξημένες δεδομένου ότι οι πρόσφυγες κατά τη διάρκεια της προσφυγικής πορείας έχουν αναμετρηθεί με εξαιρετικά μεγάλες κακουχίες, σωματικές και ψυχικές, ενώ επιπλέον στα προσφυγικά κύματα περιλαμβάνονται και ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες με αυξημένες ανάγκες. Στις δυσκολίες που αναφέρθηκαν θα πρέπει να προστεθεί ένας βαθμός ξενοφοβίας που εξαιτίας και των έκτακτων και οξέων δυσκολιών έχει αναπτυχθεί στην ελληνική κοινωνία. Την ξενοφοβία αυτή μέσω της καλλιέργειας της διαπολιτισμικότητας και του κοσμοπολιτισμού η ελληνική κοινωνία καλείται να μετεξελιχθεί σε ξενοσοφία. Σε ξενοσοφία υπό την έννοια της σοφίας, δημιουργικότητας και έμπνευσης που προκύπτουν από τη συνάντηση με νέες αξίες και πολιτισμούς.⁷

Την απαιτητική αυτή κατάσταση καλείται να διαχειριστεί και μάλιστα με χαρακτήρα επείγοντος το ελληνικό σύστημα υγείας. Ένα σύστημα σε χρόνια κρίση, καθηλωμένο από διαρθρωτικές ανεπάρκειες και γραφειοκρατικές αδράνειες που αντιμέτωπο με την ανάγκη για άμεση αντιμετώπιση των υγειονομικών προβλημάτων μιας ευάλωτης πληθυσμιακής ομάδας, αυτής των προσφύγων, πλήττεται στον πυρήνα των ανεπαρκειών του.⁸ Οι ανεπάρκειες αυτές όμως, και η πιθανή παραμέληση και αδράνεια όσον αφορά στην αντιμετώπιση της υγειονομικής φροντίδας των προσφύγων, μπορεί να αποβούν εξαιρετικά επικίνδυνες, με σοβαρές συνέπειες για τη δημόσια υγεία. Σύμμαχο για τη διαχείριση της επιτακτικής αυτής κατάστασης και άμεση προτεραιότητα θα πρέπει να αποτελέσει η ουσιαστική συμμετοχή της Ελλάδας στη διεθνή διπλωματία του τομέα της υγείας. Η διεθνής διπλωματία στον τομέα της υγείας (health diplomacy) έχει διαδραματίσει τις τελευταίες δεκαετίες καθοριστικό ρόλο στη διευκόλυνση των δράσεων για την υγεία. Για τα θέματα που άπτονται του χώρου της υγείας,

σε διεθνές επίπεδο, έχει εγκαθιδρυθεί πλέον η συνεργασία με συντονισμένο και συνεργατικό τρόπο όχι μόνο για την αντιμετώπιση κοινών απειλών για την ανθρώπινη υγεία αλλά και για την αντιμετώπιση των πολλών παραγόντων και προσδιοριστών που καθορίζουν την υγεία. Ειδικά όσον αφορά στο πολύπλοκο ζήτημα των υπό πίεση μαζικών μετακινήσεων πληθυσμών, γίνεται συντονισμένη προσπάθεια ώστε διπλωματικές στρατηγικές και επιτυχημένες πρακτικές κυβερνήσεων, διεθνών οργανισμών και μη κυβερνητικών οργανισμών να διασφαλίζουν το ότι η προστασία της υγείας προσφύγων και μεταναστών θα τίθεται ψηλά στη διεθνή πολιτική ατζέντα για τα επόμενα χρόνια.⁹

Στο παρόν θεματικό τεύχος «Προσφυγικό και Υγεία» περιλαμβάνονται έξι άρθρα ερευνητικά, ανασκοπήσεις και γνώμης που επιχειρούν μια κατά το δυνατόν σφαιρική προσέγγιση στο θέμα της σχέσης του προσφυγικού ζητήματος και της υγειονομικής περιθάλψης στον Ελλαδικό χώρο. Η προσέγγιση δεν θα μπορούσε να είναι εξαντλητική δεδομένου ότι η ευρωπαϊκή προσφυγική κρίση βρίσκεται σε εξέλιξη και σε εξέλιξη βρίσκονται και ο ερευνητικός λόγος και διάλογος για το θέμα.

Στο πλαίσιο αυτό, το άρθρο «Γυναικείες προσφυγικές μαρτυρίες και ανθρώπινα δικαιώματα στην Ελλάδα», των Φ. Τζαβέλλα και Γ. Σακελλαρίδη δίνει έμφαση στη διευρυμένη έννοια της υγείας ως ανθρώπινο δικαίωμα. Συνοψίζει τα βασικά σημεία της έκθεσης της Διεθνούς Αμνηστίας για την αναγκαιότητα σεβασμού των δικαιωμάτων των γυναικών και κοριτσιών προσφύγων στην Ελλάδα και αναδεικνύει δέκα αιτήματα που θέτουν οι ίδιες οι ομάδες αυτές του πληθυσμού που ζουν στους προσφυγικούς καταυλισμούς της χώρας.

Το άρθρο «Η ευρωπαϊκή προσφυγική κρίση στον ελλαδικό χώρο. Η πρόκληση της διαχείρισης των υγειονομικών προβλημάτων των ανήλικων προσφύγων», των Φ. Τζαβέλλα, Α. Δρελιώζη και Π. Πρεζεράκου, αναφέρεται στη διαχείριση των υγειονομικών προβλημάτων και στην ανάγκη για εξασφάλιση μιας άλλης εύαλτης κοινωνικής ομάδας, αυτής των ανήλικων και ανήλικων ασυνόδευτων προσφύγων που βρίσκονται στην Ελλάδα. Διαπιστώνει ότι αν και η πολιτεία, σε συνεργασία με άλλους κυβερνητικούς, μη κυβερνητικούς φορείς και διεθνείς οργανισμούς, λαμβάνει ιδιαίτερη μέριμνα για το ζήτημα αυτό, δεδομένου ότι εκτός από τη δέσμευση για σεβασμό και συμμόρφωση με το διεθνές δίκαιο, τα παιδιά και οι ασυνόδευτοι ανήλικοι προστατεύονται και από το εναρμονισμένο με το ευρωπαϊκό, εθνικό νομικό πλαίσιο, τα προβλήματα είναι οξεία και υπάρχουν πολλές αδυναμίες που πρέπει να ξεπεραστούν έτσι ώστε να εξασφαλίζονται τα δικαιώματα όλων των ανήλικων προσφύγων σε θεσμικό επίπεδο.

Ακολουθούν τρία άρθρα τα οποία παρουσιάζουν τα αποτελέσματα ερευνητικών εργασιών σχετικά με το υπό εξέταση θέμα. Στο άρθρο «Προσβασιμότητα και χρήση των υπηρεσιών υγείας από μετανάστες στην Ελλάδα», των Π. Γαλάνη, Δ. Καϊτελίδου, Π. Σουρτζή, Ο. Σίσκου, Ο. Κωσταντακοπούλου και Χ. Οικονόμου αναλύονται τα αποτελέσματα ποσοτικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε με στόχο τη διερεύνηση της προσβασιμότητας και της χρήσης των υπηρεσιών υγείας από μετανάστες στον Ελλαδικό χώρο. Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας αυτής, εντοπίζονται σημαντικές ανισοτιμίες μεταξύ μεταναστών και Ελλήνων ως προς την αυτοεκτίμηση πρόσβασης στις δημόσιες υπηρεσίες υγείας, τη διενέργεια προληπτικών εξετάσεων και την αδυναμία χρησιμοποίησης υπηρεσιών υγείας παρά την ύπαρξη ανάγκης, όπως η πραγματοποίηση εξετάσεων και η επίσκεψη σε ιατρό και οδοντίατρο εκτός νοσοκομείου, καθώς και η αδυναμία λήψης φαρμάκων. Ως συχνότερες αιτίες της κατάστασης αυτής καταγράφονται το υψηλό κόστος και η έλλειψη χρημάτων, η απουσία βιβλιαρίου υγείας, η αδυναμία κλεισίματος ραντεβού και ο μεγάλος χρόνος αναμονής. Επιπροσθέτως, οι μετανάστες αντιμετωπίζουν δυσκολίες και στην πρόσβαση στα τμήματα επειγόντων περιστατικών και στα εξωτερικά ιατρεία των νοσοκομείων λόγω των πολύπλοκων γραφειοκρατικών διαδικασιών, της αδιαφορίας του ιατρονοσηλευτικού προσωπικού και δυσχερειών στην επικοινωνία.

Το άρθρο «Αποκλεισμός ή ένταξη; Η πρόσβαση των υπηκόων τρίτων χωρών στην υγειονομική περίθαλψη και στην απασχόληση» των Θ. Φούσκα, Γ. Κουλιεράκη, Π. Γκικοπούλου, Ε. Ιωαννίδη και Μ. Ψωινού εστιάζει σε ερευνητικά ευρήματα του χρηματοδοτούμενου από την ΕΕ προγράμματος, Local Alliance for Integration (LION) αναφορικά με την ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών (ΥΤΧ) στους τομείς της υγειονομικής περίθαλψης και της απασχόλησης σε εθνικό επίπεδο, στην Ελλάδα και ειδικά στη Θεσσαλονίκη. Από την έρευνα προκύπτει ότι στους προαναφερθέντες τομείς, υπάρχουν ανάγκες που σχετίζονται με την παροχή πληροφόρησης στους ΥΤΧ, ιδιαίτερα στους νεοαφιχθέντες, αναφορικά με τα δικαιώματά τους και την πρόσβασή τους στις υπάρχουσες υπηρεσίες, προκειμένου να επιτευχθεί η ομαλή κοινωνική τους ένταξη. Η ανάγκη όμως πληροφόρησης εντοπίζεται και σε σχέση με την ενημέρωση της τοπικής κοινωνίας για την αντιμετώπιση και πρόληψη των στερεοτύπων και προκαταλήψεων έναντι των ΥΤΧ.

Οι Μ. Κανταρής και Μ. Θεοδώρου αναλύουν την περίπτωση μιας άλλης χώρας με επίσης σημαντικό αριθμό μεταναστών αναλογικά με τον πληθυσμό της, αυτή της Κύπρου. Στο άρθρο τους με τίτλο «Χρησιμοποίηση υπηρεσιών υγείας στην Κύπρο από μετανάστριες οικιακές βοηθούς: Συνθήκες

πρόσβασης και εμπόδια», χρησιμοποιούν εργαλεία τόσο της ποιοτικής όσο και της ποσοτικής έρευνας προκειμένου να εντοπίσουν τις δυσκολίες πρόσβασης της εν λόγω ομάδας μεταναστών στις υπηρεσίες υγείας της Κύπρου. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, προβλήματα χρήσης της γλώσσας και επικοινωνίας, το υψηλό κόστος των υπηρεσιών και η άγνοια ως προς την οργάνωση και λειτουργία του συστήματος υγείας συνιστούν τα σημαντικότερα εμπόδια πρόσβασης στις υπηρεσίες υγείας και έκφρασης ανικανοποίητων αναγκών εξέτασης και λήψης φαρμάκων. Η προσφυγή από τις μετανάστριες στη βοήθεια του εργοδότη προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα παραπάνω προβλήματα δεν είναι αποτελεσματική και σε πολλές περιπτώσεις λειτουργεί ως επιπλέον φραγμός στην πρόσβαση.

Τέλος, το άρθρο «Μετανάστες και σχεδιασμός πολιτικών υγείας στην Ελλάδα της κρίσης», των Α. Καμέκη και Μ. Σπυριδάκη, αφού πρώτα περιγράψει τα προβλήματα των μεταναστών και των προσφύγων σε σχέση με τη σωματική και ψυχική υγεία και την πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας

και επισημάνει το ρόλο του πολιτισμικού πλαισίου και του κοινωνικού κεφαλαίου ως βασικών κοινωνικών προσδιοριστών του επιπέδου υγείας, διατυπώνει προτάσεις για τον σχεδιασμό κατάλληλων πολιτικών υγείας στην Ελλάδα, προσαρμοσμένων στη διαπολιτισμική συνεργασία και στις ειδικές πολιτισμικές ανάγκες μεταναστών και προσφύγων.

Κλείνοντας το σύντομο αυτό εισαγωγικό σημείωμα, οι επιμελητές του τεύχους καθώς και οι συμμετέχοντες συγγραφείς θα ήθελαν να ευχαριστήσουν τα Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής και ειδικά τον Διευθυντή Σύνταξης Καθηγητή Ι. Μελέτη που μοιράστηκαν τον προβληματισμό και πρόσφεραν το βήμα για την ανάπτυξη ενός γόνιμου διαλόγου σε ένα τόσο επίκαιρο και σημαντικό ζήτημα για τη δημόσια υγεία.

Φ. Τζαβέλλα,¹ Χ. Οικονόμου²

¹Επίκουρος Καθηγήτρια, Τμήμα Νοσηλευτικής,
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Τρίπολη

²Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειον
Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα

Βιβλιογραφία

- ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ. ΦΕΚ Α'/25.8.1923. Νομοθετικό Διάταγμα υπ' αριθ. 238. Περί κυρώσεως της εν Λωζάνη συνολογηθείσης συνθήκης περί ειρήνης, 1923. Διαθέσιμο στο: http://www.geetha.mil.gr/media/Thesmika_Keimena/GEETHA/diethnh/3%20SYNTHIKI%20EIRHNHS%20LWZANIS.pdf
- ΤΖΑΒΕΛΛΑ Φ. Κοινωνία και Υγεία στον 21^ο αιώνα. Υγεία, υπηρεσίες υγείας και έρευνα σε βιοηθικό περιβάλλον. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2019
- UNITED NATIONS REFUGEE AGENCY. Refugees and Migrants Sea Arrivals in Europe. Bur Eur 2016. Available at: <https://data2.unhcr.org/ar/documents/download/49921>
- OPERATIONAL PORTAL REFUGEE SITUATIONS. Mediterranean situation: Greece, 2019. Available at: <http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5179>
- AMNESTY INTERNATIONAL. Trapped in Greece: An Avoidable Refugee Crisis, 2016. Available at: <http://www.refworld.org/docid/571db6df4.html>
- UNITED NATIONS REFUGEE AGENCY. Situation on Greek Islands Still Grim despite Speeded Transfers, 2017. Available at: <http://www.refworld.org/docid/5a3cec6b4.html>
- STREIB H. What is xenosophia? Philosophical contributions to prejudice research. In: Streib H, Klein C (eds) Xenosophia and Religion. Biographical and Statistical Paths for a Culture of Welcome. Springer International Publishing, 2018:3-21
- ECONOMOU C, KAITELIDOU D, KARANIKOLOS M, MARESSO A. Greece: Health system review. *Health Syst Transit* 2017, 19:1-166
- WORLD HEALTH ORGANIZATION. Health Diplomacy: Spotlight on refugees and migrants, 2019: 1-224. Available at: <file:///C:/Users/HP/Desktop/Health%20Diplomacy.pdf>

Corresponding author:

F. Tzavella, Nursing Department, University of Peloponnese, GR-221 00 Tripoli, Greece,
e-mail: tzavella@uop.gr